

KARABURUN ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI (KAYA) 2015

*Çiler ÇİLİNGİROĞLU
Ahmet UHRİ
Berkay DİNÇER
Cengiz GÜRBİYİK
Canan ÇAKIRLAR
Gözde ÖZÇOLAK
Ece SEZGİN

Karaburun Arkeolojik Yüzey Araştırması (KAYA), 1-15 Eylül 2015 tarihleri arasında İzmir'in Karaburun ilçesinde yürütülmüştür. 2015 yılı arazi çalışmaları, Mordoğan Merkez çevresindeki kıyı şeridi, köyler ve tarım arazileri başta olmak üzere, Karaburun ilçesi içindeki çeşitli alanlarda gün boyunca yaya tarama yapılarak gerçekleştirilmiştir. Mordoğan Merkez dışında, Eski Mordoğan köyü, Tekke Mahallesi, Aşağı Ovacık köyü, İris Gölü, Kumburnu, İzmir-Mordoğan anayolu üzerindeki taş ocakları mevki ve Yeni Liman köyü çevresinde yüzey araştırmaları gerçekleştirildi. Yüzey araştırması ekibi günde ortalama 8-10 km yürüyüş mesafesi kat ederek, arazi üzerinde gözlenen arkeolojik kalıntıları dönem ve cins ayırt etmeksizin belgelediler. Buna göre, gezilen toplam 29 adet yüzey araştırması birimi içinde, 623 hektarlık alan taranarak 31 farklı noktada arkeolojik buluntuya rastlandı (Harita: 1). Buluntuların büyük bir bölümünü Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi'ne ait mimari öğeler ve seramik parçaları teşkil etmektedir. Bunların

* Doç. Dr. Çiler ÇİLİNGİROĞLU, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi, 35100, Bornova-İzmir.

Yar. Doç. Dr. Ahmet UHRİ, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 35260 Buca-İzmir.

Arş. Gör. Berkay DİNÇER, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, 34134 Laleli-Fatih-İstanbul.

Yar. Doç. Dr. Cengiz GÜRBİYİK, Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, 45140, Manisa.

Yar. Doç. Dr. Canan ÇAKIRLAR, Groningen Institute of Archaeology, Poststraat 6, NL-9712 ER Groningen-Hollanda.

Ar. Gözde ÖZÇOLAK, Ege Üniversitesi, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, 35100, Bornova-İzmir.

Ar. Ece Sezgin, Ege Üniversitesi, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, 35100, Bornova-İzmir.

1 Araştırmaya yazarlar dışında, Doç. Dr. Pelin BÖKE (Ege Ü.) ve Doç. Dr. Pınar Özlem AYTAÇLAR (Ege Ü.) ekip üyeleri olarak katıldılar. Araştırmada bakanlık temsilcisi olarak İzmir Arkeoloji Müzesi'nde görevli Arkeolog Nuray PEHLİVAN yer aldı. Sayın Nuray PEHLİVAN ve tüm ekip üyelerine değerli katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

dışında Bizans ve Antik Dönemler ağırlıklı olmak üzere Roma Dönemi, Helenistik Dönem, Demir Çağı, Tunç Çağı, Kalkolitik Dönem, Neolitik Dönem, Mezolitik Dönem, Orta Paleolitik ve Alt Paleolitik Dönemlere ait arkeolojik buluntulara rastlandı. (Harita: 2). Arazide görülen ve bütünlük teşkil eden yedi adet arkeolojik buluntu envanterlik eser olarak Çeşme Müzesi'ne teslim edildi.

1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMLERİ

Araştırmanın amacı; Batı Anadolu arkeolojisinin ihmal edilmiş bir coğrafi alanına eğilerek buradaki araştırma eksikliğini kapatmak, başlangıcından Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar yarımada'nın tüm iskân tarihini araştırmak, Batı Anadolu prehistoryasının bilinmeyen veya az bilinen dönemleri üzerine veri üretmek ve Karaburun Yarımadası prehistorik ve protohistorik toplumlarını Doğu Ege-Batı Anadolu bağlamında incelemektir. Böylece hem yarımada'nın diyakronik olarak değişim ve dönüşümlerini inceleyebilme şansımız doğacak, hem de çevre bölgelerle ilk defa karşılaştırmalı olarak değerlendirme imkânı ortaya çıkacaktır. Karaburun ilçesinin çağlar boyunca yaşadığı değişimleri kapsamlı ve detaylı olarak ortaya çıkarma ve belgeleme amacıyla ilk etapta amacımız, yarımada'nın dönem ayırt etmeksizin arkeolojik envanterini belgelemek ve Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) tabanlı bir veritabanı oluşturmaktır. İkinci aşamada, yarımada'daki yerleşim yoğunluğu, konumu, tipi ve boyutu gibi kriterler dâhilindeki değişim ve dönüşümü dijital veri işleme teknikleri aracılığıyla ortaya çıkarılacaktır. Son aşamada, işlenmiş veriler çevre ilçelerdeki ve Ege'nin diğer bölgelerindeki arkeolojik buluntu alanlarıyla karşılaştırmalı olarak değerlendirilecek ve yorumlanacaktır.

Araştırmanın temel yöntemi “yaygın yaya yüzey araştırması” (*extensive pedestrian survey*) olarak bilinen yöntemdir. Söz konusu yöntem, çeşitli araştırmacılar tarafından ülkemize çok benzer topografya ve bitki örtüsü özelliklerine sahip Akdeniz ülkelerinde başarıyla uygulanmıştır². Batı Anadolu'da, Merkezi Lidya Yüzey Araştırması (CLAS) Peyzaj Arkeolojisi perspektifiyle yürütülen yaya yüzey araştırması yöntemi Gölarmara çevresinde başarıyla uygulanmış bir çalışma olup Karaburun Yüzey Araştırması yönteminin

² Cherry vd. 1991; Alcock ve Cherry 2004; Bevan ve Conolly 2013.

belirlenmesinde örnek olarak alınmıştır³. Bu yöntemle, önceden uydu haritaları üzerinden tespit edilen arazi üzerinde birbirine paralel olarak dizilmiş ekip üyeleri, topografinin elverdiği ölçüde, belli aralıklarla (5-10 m), tek bir doğru üzerinde yürüyüş yaparak yüzeyde karşılaştıkları buluntuları önceden hazırlanmış formlara kaydetmektedir. Bu şekilde, potansiyel gösteren ancak daha önceden gezilmemiş geniş alanlar taranabilecektir. Arazi üzerinde gezilen her alanın jeolojik, jeomorfolojik, bitki örtüsü ve yüzey görünürlüğü gibi özellikleri kaydedilir ve gezilen alanlar “Survey Birimi” olarak numara alırlar. Malzeme yoğunluğu veya mimari kalıntı tespit edilen yerler ise bir “arkeolojik alan” olarak kaydedilmektedir. Arkeolojik alanlara ilişkin tüm gözlemler Dönemin uzmanı tarafından standart formlara yazılır. Alandaki buluntu çeşitleri, sayısı ve niteliği ile tarihlendirme önerileri arazide yapılır. Arkeolojik buluntular, insan yapımı olan ve Alt Paleolitik Dönem’den Erken Cumhuriyet Dönemi’ne kadar tarihlendirilebilen her türlü mimari kalıntı ve objedir. Bu nedenle, ekip üyelerinin farklı dönemlerin uzmanı olmaları diyakronik çalışmanın başarıya ulaşması için bir zorunluluktur. Yüzey araştırması ekibi, çanak çömlek, yontma taş buluntular gibi sık karşılaşılan materyal kültür dışında mimari öğeler, öğütme taşları, ağırşaklar, sikkeler, zeytinyağı presleri vb. tüm kültürel malzemeyi dönem ayırt etmeksizin belgelendirmektedir. Gezilen alanlar ve yürünen rotalar konum belirleme cihazları (GPS) yardımıyla kaydedilmiştir. Gezilen alanların düzenli olarak fotoğrafları çekilmiş, GoogleEarthPro yardımıyla uydu görüntüleri üzerinden kat edilen mesafeler ve gezilen sınırlar işaretlenmiştir. Daha sonra tüm veriler MS Access tabanlı bir veritabanına kaydedilmekte ve ArcGIS 10.3 yazılımı kullanılarak sayısal haritalar oluşturulmaktadır.

Arazi çalışması başlamadan önce, yarımada üzerinde geçmiş çağlardaki yerleşim düzeni ve coğrafi özellikler göz önüne alınarak, öncelikli olarak gezilecek alanlar tespit edilmiştir. Karaburun’un dağlık yapısı; dar kıyı ovaları, ince bir kıyı şeridi ve iç bölgelerde hem kalıcı hem de mevsimlik akarsulara sahip vadiler yaratmıştır⁴. Yarımada’nın karmaşık jeolojik yapısı, çört, serpantin ve andezit gibi

³ Roosevelt ve Luke 2008; 2009.

⁴ Işık 2012.

çeşitli hammadde kaynaklarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Karstik yapısı nedeniyle Karaburun’da mağara oluşumları da tespit edilmiştir. Çalışmada öncelikli araştırma yapılacak yerler bu kategorideki alanlar olmuştur. Bu doğrultuda 2015 yılı çalışmaları Mordoğan başta olmak üzere, Karaburun ilçesi içindeki çeşitli jeomorfolojik alanlarda yoğunlaşmıştır. Sezon boyunca, literatürde daha önceden bilinen arkeolojik alanlar da tekrar ziyaret edilmiş ve gerekli belgeler yapılmıştır.

2. TESPİT EDİLEN ARKEOLOJİK ALANLAR

Mordoğan Merkez Çevresi ve Ardıç Mevkii

Mordoğan’ın merkezinde gezilebilecek durumdaki açık arazi, kıyı şeridi ile önceden literatüre girmiş olan arkeolojik alanlarda yaya tarama yapıldı.

Buna göre, Ardıç mevkiinde karadan yaptığımız kıyı taramalarında iki farklı alanda volkanik kökenli ana kaya üzerine açılmış yuvarlak, irili ufaklı oyuklar, halat izleri, kanallar ve haznelere rastlandı. Bunlardan birincisi (1 numaralı buluntu alanı), Ardıç Koyu’ndaki “Seal Beach Club” girişinde yer alan kıyısız oyuklardır. Bu alanda kıyı boyunca açılmış çapları 15-25 cm, derinlikleri 4-10 cm arasında değişen çok sayıda küçük oyukta rastlanmıştır. Ana kaya içine açılan haznelere bir tanesi ince bir taş işçiliği göstermektedir; ayrıca kapak yerleştirmek için açılmış bir oyuk da vardır. Bu haznenin dış çapı 64 cm, derinliği 45 cm, ağız kalınlığı 7 cm olarak ölçülmüştür. Aynı kıyı şeridi üzerinde ana kayaya oyulmuş bir kaya sığınağı içinde iki adet yarım ay şeklinde niş tespit edilmiştir. Nişlerin çapları 68 ve 80 cm olarak ölçülmüştür. Kıyı boyunca görülen tüm bu insan eliyle yapılmış işlemlerin olasılıkla Bizans Dönemi’nden 20. yüzyılın başlarına kadar kullanım görmüş olduğunu tahmin etmekteyiz. Bu türde oyuklar, tuz üretimi için kullanılabileceği gibi, ana kaya üzerindeki kesikler ve düzeltmeler ile nişler kış mevsiminde rüzgârdan ve fırtınadan korunaklı olan bu kaya kayıkların çekilmiş olabileceğini göstermektedir. Çevrede bu kalıntıların tarihlendirilmesini sağlayacak başka bir arkeolojik bulguya rastlanmamıştır.

⁵ Erdoğan vd. 1990.

Benzer türde kıyısal oyuklar ve kanallar, EÜ Ziraat Fakültesi'ne ait arazinin hemen dışında kalan 87 metrelik kıyı şeridinde de tespit edilmiştir (5 numaralı buluntu alanı). Burada, çapları 140-150 cm arasında değişen ve derinlikleri içlerindeki dolgulardan dolayı net olarak tespit edilemeyen havuzlar görülmüştür (Resim: 1). Bunların da dışında ana kaya üzerinde olasılıkla tuz üretimi ve kayık bağlama yeri olarak kullanılmış olan kanallar, iskele babası, ana kaya düzeltmeleri ve kesikleri göze çarpar. Olasılıkla Bizans Dönemi'nden Erken Cumhuriyet'e kadar kullanım görmüş yerel balıkçılık ve tuz üretimiyle ilgili bir etkinlik alanıdır.

Ardıç Koyu yakınlarında yer alan Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Araştırma, Uygulama ve Deneme İstasyonu arazisi içinde kalan dört zeytinlikte yaya tarama yapılmıştır. Bu taramalar sırasında Osmanlı Dönemi'ne ait H.1317/M.1899-1900 tarihli bir adet mezar taşı tespit edilmiştir. Zeytinlik alan içerisinde birbirine bitişik dört arazide çok yoğun olarak Roma, Bizans ve Osmanlı seramiklerine rastlanmıştır (4 numaralı alan). Bu alanlar olasılıkla tek bir yerleşme veya yoğun etkinlik alanına ait arkeolojik alanlardır. Yüzeyde herhangi bir mimari buluntuya rastlanmamıştır. Seramik malzemenin kuzeydeki yamaçlardan bu tarım arazilerine akmış olması mümkündür. Ayrıca bu zeytinliklerin toprağı sürüldükçe arkeolojik malzemenin yer değiştirmesi normaldir. Bu dört alanda sayısı 1000'e yaklaşan farklı dönemlere ait seramikler görülmüş ve sayılarak yerinde bırakılmıştır.

Mordoğan merkeze 330 metre uzaklıkta yer alan bir alanda, yazlıkların bulunduğu bir mahalle içinde küçük bir hazireye rastlanmıştır (8 numaralı alan). Eğimli bir arazi üzerinde bulunan hazire, dikdörtgen şekillidir ve moloz taş örgülü bir duvarla çevrelenmiştir. Duvarlar yer yer sıvalıdır. Hazirenin kuzeydoğusunda 13 basamaklı bir merdivenle ulaşılan bir giriş açıklığı bulunmaktadır. Ayrıca güney cephesinde de merdiven izlerine rastlanmaktadır. Hazirenin içi yoğun bitki örtüsü ve çöp yığınları ile kaplıdır. Hazirede günümüze ulaşabilen herhangi bir mezar taşına rastlanmamıştır. Ancak çok sayıdaki anıtsal servi ağacının varlığı bu alanın bir hazire olduğu görüşünü destekler niteliktedir.

Hazirenin arkasında kalan, yapılaşma görülmeyen ve kullanılmayan bazı tarım arazilerinde de yaya tarama gerçekleştirilmiştir. Bunlardan tepelik olan bir alanın güney yamacında Bizans'tan Erken Cumhuriyet Dönemine kadar kullanım görmüş

olan 90 metre uzunluğunda iki sıra halinde teras duvarı tespit edilmiştir (9 numaralı alan). Yörede güneye bakan yamaçlarda sıkça rastlanan birbirine paralel uzanan, uzun teras duvarları 20. yüzyılın başlarına kadar bağcılık ve zeytincilik için kullanım görmekteydi. Bu bağları ve zeytinleri işleyen yerli Rum nüfusun mübadele sonrası bölgeyi terk etmesinin ardından bu alanlar tarım arazisi olarak işlenmekten çıkmış ve zamanla şimdiki görünümlerini almışlardır.

Mordoğan merkezi yakınlarında ziyaret ettiğimiz başka bir alan bir tümülüstür (17 numaralı alan). Mordoğan şehir merkezinin 2 km kadar güneyinde yer alır. İzmir-Mordoğan anayolundan kolaylıkla görülen, 40 metre yarıçaplı bu tümülüsün denizden yüksekliği 59 metre olarak ölçülmüştür. Etrafında çok seyrek olarak Antik Dönem'e ait seramik parçaları bulunmuş olsa da, bunlardan hiçbirisi tümülüsün tarihlendirilmesine yardımcı olabilecek nitelikte değildir.

Mordoğan merkezi içinde ziyaret ettiğimiz ve arkeolojik alan olarak kaydettiğimiz tek alan literatüre K. Bittel tarafından “Murdugan” olarak sokulan Mordoğan Höyüğü'dür⁶. Günümüzde Ahmet Meram yel değirmeninin hemen arkasındaki otel ve yazlıkların altında kalmış olan höyük arazisi içinde halen çeşitli dönemlere ait çanak çömlek parçalarına rastlamak mümkündür (18 numaralı alan). Bu alanda yazlıkçılarla yaptığımız görüşmede, bahçelerinden çıkan çanak çömlek parçalarını kovalara doldurarak sazlıkların içinde boşalttıklarını öğrendik. Hemen hemen tamamıyla tahrip olmuş bu höyük arazisi içinde Erken Tunç Çağı, Protogeometrik Dönem, Hellenistik, Roma ve Geç Roma Dönemlerine ait seramikler bulunmuştur (Resim: 2). Murdigan Höyüğü, bu yörenin prehistorik dönem yerleşme dokusunu anlamak açısından önem taşımaktadır. Ne var ki, yerleşmedeki mimariyle ilgili kanıtlara ulaşmak mümkün değildir. Kıyı profilleri içinde çok sayıda çanak çömlek parçasını tespit etmek mümkün olsa da, bunlardan hiçbirisi *in situ* bir tabakalanmayı yansıtmaz.

Boyabağ

Mordoğan-Karaburun merkezleri arasında kalan Boyabağ olarak bilinen sahil şeridinde varlığı önceden tespit edilmiş olan Bizans Dönemi'ne ait liman ve tersane

⁶ Bittel 1939-41.

kalıntıları ziyaret edilmiştir (2 numaralı alan). Burada ana kaya üzerine açılmış oyuklar ve hazneler belgelenmiş, seramikler fotoğraflanmıştır. Ayrıca kıyıda yer alan 17.-18. yüzyıla ait Osmanlı çeşmesi belgelenmiştir (3 numaralı alan).

Kıyı şeridi boyunca ana kayaya açılmış irili ufaklı 15-20 oyuk görülmüştür. Bizans Dönemi'ne ait tonozlu duvarlar, çatı kiremitleri ve ana kaya içine yerleştirilmiş bir pithos vardır. Duvarların üzerinde yüksekliği 2 metreyi bulan kesitlerde çok yoğun olarak çatı kiremidi ve çanak çömlek görülür. Bizans Dönemi'nde önemli bir liman ve tersane olarak kullanım görmüştür. Kıyısız ana kaya üzerinde gözlenen oyukların tuz üretimi için kullanıldığı içlerindeki tortu halindeki deniz tuzundan anlaşılmaktadır ve daha önceden Ardıc kıyısında tespit ettiğimiz oyuklarla büyük benzerlik göstermektedir.

Kıyı üzerindeki çeşme yapısı, bu limanın Osmanlı Dönemi'nde de önemini devam ettirdiğini göstermektedir. Denizcilerin su ihtiyacını karşılayan çeşmenin kitabesi korunamamıştır. Tek cepheli, dikdörtgen prizma gövdeli çeşme, tümüyle sıvalıdır. Sivri kemerli bir çökertme içerisinde yer alan çeşme nişi, kısmen müdahale görmüştür.

Kumburnu

Yüzey araştırması sırasında yaya olarak taradığımız alanlardan bir tanesi Mordoğan'ın güneyinde yer alan Kumburnu olarak bilinen kıyılık ve makilik yarımada'dır. Yarımada'daki farklı jeomorfolojik alanlar hem kıyıdan hem de tepeliklerden toplamda 8 km'lik bir rota çizilerek tarandı.

Kumburnu'nda üç alanda yoğun Antik Dönem seramiklerine rastlandı. Bunlardan bir tanesinde mimari izler de mevcuttu. Buluntu alanları 10, 13 ve 14'de farklı dönemlere ait seramikler yüzey üzerine yayılmış olarak bulunmuştur. Denizden yüksekliği 9 metre olan, yaklaşık 20-30 metre çapındaki 10 numaralı alanda, 200'ün üzerinde seramik parçası gözlenmiş ve bunlar Hellenistik, Roma ve Bizans Dönemlerine tarihlendirilmiştir. 14 numaralı alanda yüzeyde görülen çanak çömlek ve yontma taş aletlere ek olarak, uzunluğu 64 metreyi bulan, yuvarlak taşlardan yapılmış, harçsız ve dağınık şekilde korunmuş bir duvar bulunmaktadır (Resim: 3).

13 numaralı buluntu alanı kıyıdan birkaç metre kadar içeride, 4 metre yüksekliğinde, Doğu'ya doğru akan bir dere yatağının kuzey kenarında yer almaktadır. Bu alanda dağınık olarak, az yoğunlukta çanak çömlek parçaları ile yontma taş aletler bulunmuştur. Alanda Hellenistik-Roma ve Geç Osmanlı-Erken Cumhuriyet Dönemlerine ait çanak çömlek parçalarına ve az sayıda çakmaktaşıdan üretilmiş yontma taş alete rastlanmıştır.

Kumburnu'nda tespit ettiğimiz arkeolojik kalıntılardan biri 11 numaralı buluntu alanı olarak kaydettiğimiz, denizden yüksekliği 18 metre olan ve uzunluğu 334 metreyi bulan bir duvardır. Olasılıkla teras duvarı olarak işlev görmüş olan bu duvarın bazı bölümleri iyi korunmuşken, diğer yerlerinde büyük boylu çalıların yetiştiği ve duvarın tahrip olduğu görülür. Duvar çevresinde az sayıda seramik parçası gözlenmiştir. Bunlar genellikle turuncu hamurlu, çark yapımı seramiklerdir. Ayrıca bir adet yeşil sırlı Osmanlı seramiği de bulunmuştur. Bunların dışında alanda kırmızı renkli çakmaktaşıdan 1 adet çekirdek ve 2 adet yonga bulunmuştur. Tek vurma düzlemlili dilgi çekirdeğinin Dönemi belirsizdir.

Son olarak, Kumburnu'nun üzerinde "Kamukent" olarak bilinen arazide gezilmiş ve burada herhangi bir arkeolojik kalıntıya rastlanmamıştır.

Dalyan Burnu

Manal Koyu olarak bilinen alanda kıyıda yaya tarama yapıldı. Bu alandaki yazlık sitesi nedeniyle özgün yüzeyi gözlemlemek zordur. Manal Koyu'nun sonunda, Dalyan Burnu olarak bilinen alanda denize doğru çıkıntı yapan bir yükselti yer almaktadır. Olasılıkla burası bir höyüktür; ancak üzerinde yer alan özel arazinin etrafı tellerle çevrilidir. O yüzden, bu alana giriş yapılamadı; ancak bu burnun hemen arkasındaki yamaçta bulunan zeytinlik arazi içinde yaya olarak gezildi. Denizden yüksekliği yaklaşık 24 metre olan zeytinlik bir arazi içinde, orta yoğunlukta çanak çömlek parçaları, çok sayıda murex ve istiridye kabuğu ile az sayıda yontma taş alete rastlandı. Bu alanda bulunan iki adet dilgiden biri kahverengi çakmaktaşıdan, diğeri Milos obsidyeninden yapılmıştır. Ayrıca aynı alanda tunçtan yapılmış bir hançer ile bir adet demir çivi parçası bulundu (12

numaralı alan). Yüzeyde gözlenen çanak çömlekler, yeşil ve sarı sırlı parçalardan, amfora kulplarından ve diplerinden oluşmaktadır.

Söz konusu alanda bulunan ucu kırık tunç hançerin uzunluğu 9,1 cm, kalınlığı 2 mm ve genişliği 2'cm'dir (Resim: 4). Hançerin delikli sapı eğik biçimde korunmuştur, omuzu yuvarlatılmıştır. Sap kısmının kenarları tırtıklıdır ve uca doğru yıpranma gözlenir. Hançer korozyondan dolayı yeşil-kahverengi yüzey görünümü sergilemektedir. Söz konusu hançerin benzerlerine Geç Kalkolitik Dönem'den MÖ 2. binyılın başlarına kadar rastlanır; ancak form bakımından en benzerleri özellikle Erken Tunç Çağı III yerleşme ve mezarlık alanlarından bilinir⁷. Alanda söz konusu döneme ait çanak çömlek bulunmamış olduğu için bu tarihlendirme şimdilik sadece öneri olarak yapılmaktadır. Yukarıda sözünü ettiğimiz iki dilgiyle birlikte tunç hançer gerekli belgelenmeler yapıldıktan sonra envanterlik eser olarak Çeşme Müzesi'ne teslim edilmiştir.

İris Gölü

Doğal bir tatlı su kaynağı ve av hayvanlarının potansiyel uğrak yeri olan, dolayısıyla prehistorik toplumların ilgisini çekmiş olabilecek İris Gölü ziyaret edildi ve gölün çevresindeki makilik alan sistematik bir şekilde tarandı. Sistematik tarama sırasında yoğun makilik ve dikenli çalılar nedeniyle çoğu yerde yüzey görünürlüğü çok düşüktü. Bu tarama esnasında gölün yakın çevresinde herhangi bir arkeolojik buluntuya rastlanmadı.

Göle bakan yamaçlardan birinde, bitki örtüsünden dolayı güçlüklerle tırmanılan bir arazi üzerinde görülen mağara ağızı ziyaret edildi. Mağaranın üst kısmı iri bloklar halinde yıkılmıştır ve hemen önünde bu bloklar kullanılarak oluşturulmuş yaklaşık 30 metre uzunluğunda harçsız bir duvar belgelenmiştir. Duvarın çevresinde az sayıda bulunan çanak çömlekler Geç Osmanlı-Erken Cumhuriyet Dönemine tarihlendirilmiştir (15 numaralı alan).

⁷ Efe ve Fidan 2006; Arcan 2011.

Hacılar Köyü Çevresi (Eski Mordoğan-ı Kebir)

Mordoğan-ı Kebir'in Tekke Mahallesiinde yer alan, 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başlarında iskân görmüş olan köy ve çevresindeki yapılar ziyaret edildi. Bu alanda bir adet mezarlık alanı, bir adet iskân yeri ve kilise ziyaret edilerek belgelenmiştir (16 numaralı alan).

Mezarlık alanında 18. yüzyıldan günümüze kadar gömü devam etmektedir. Özellikle mimari tasvirli mezar taşları dikkat çekicidir. Mezarlık, batıdan doğuya doğru eğimli bir arazi üzerinde kurulmuştur. Erkek mezarlarına ait taşların başlıkları alınmıştır. Burası olasılıkla Hacılar köyüne ait bir mezarlıktır.

Bu alandaki eski Rum Mahallesi iki tepe üzerine kurulmuştur. Konut yapıları köşeleri düzgün kesme taş, diğer yerleri kabayonu taş ve moloz taşlarla inşa edilmiştir. Çevrede çok sayıda seramik bulunmuştur. Seramiklerin tamamı 20. yüzyılın erken aşamalarına tarihlendirilebilir.

Tekke Mahallesiinin batısında büyük ölçüde tahrip olmuş 19. yüzyıla ait bir kilise yer alır. Kilise, batıdan doğuya doğru eğimli bir arazi üzerinde inşa edilmiş, inşa malzemesi olarak kabayonu taş, moloz taş ve tuğla kullanılmıştır. Üst örtüsü tamamen çökmüş olan kilisenin duvarlarında yer yer sıva izlerini görmek mümkündür. Kilisenin içinde çok sayıda define çukuruna rastlanmıştır.

Eski Mordoğan Köyü (Mordoğan-ı Sagir)

Bu köy sınırları içinde, bir adet camii, mezarlık alanı ve çeşme belgelenmiştir (19 numaralı alan). Eski Mordoğan köyünde bölgenin Türk Dönemine ait en eski yapısı olan Ayşe Kadın Camii yer alır. Köyün merkezinde yer alan cami, kare planlı ve tek kubbeli bir harim, harimin kuzeyindeki son cemaat yeri ve kuzeybatısındaki minarenden oluşmaktadır. İnşa malzemesi ve plan tipi dikkate alınarak 15. yüzyıla tarihlenmektedir. Yapının içerisindeki 19. yüzyıla ait kalemî süslemeler dikkat çekicidir. Ancak ziyaretimiz sırasında camiinin içine girebilmek mümkün olmamıştır. Aynı köy içinde mezarlık alanı gezilmiştir. Mezarlık kuzeyden güneye doğru eğimli bir arazi üzerinde yer alır. 19. yüzyıldan günümüze kadar kullanım görmüştür. Eski Mordoğan köyüne çıkan yol üzerinde tek cephe, dikdörtgen

prizma gövdeli bir çeşme yer almaktadır. Düzgün kesme taş ve kabayonu taşlarla inşa edilmiş olan çeşmeyi 19. yüzyılın ikinci yarısına tarihlemek mümkündür. Yaklaşık 25 cm derinliğinde sivri kemerli bir nişe sahip olan çeşme, kısmen onarım görmüştür.

Köyden denize doğru inen tarım arazileri üzerinde sistematik olarak yürünmüştür. Bu yüzey taraması sırasında çok sayıda birbirine paralel eski teras duvarlarına rastlanmıştır. Ayrıca bir alanda, yıkıntı halinde kare planlı bir bağ evine tespit edilmiştir. 60 cm duvar kalınlığının sahip eski bağ evinin boyutları 380X430 cm olarak ölçülmüştür. Evin kapısı kuzey duvarı üzerinde yer almaktadır. Evin kuzeydoğu köşesinde ocak yeri bulunmaktadır. Duvar kuru duvar tekniğiyle, harçsız olarak inşa edilmiştir.

Manastır Mevkii ve Keplen Dağı

Karaburun'da daha önceden yürütülmüş arkeolojik arazi çalışmaları sırasında keşfedilmiş iki prehistorik alanı ziyaret ettik. 21 numaralı buluntu alanı olarak kayıtlara geçen Peynirini Mağarası, Yaylaköy yolu üzerinde, Keplen Dağı'nın güneybatı yamaçlarında yer alır. Bu alanda daha önce çalışma yapılmış ve mağara içinde el yapımı seramikler bulunmuştur⁸. Mağaraya yaptığımız ziyaret sırasında az sayıda el yapımı, orta pişirilmiş, koyu yüzey renkli ve açıkta seramik parçaları tespit ettik. Gözlenen parçalar içinde -özellikle sığ ve geniş çaplı formundan dolayı- bir tabağı MÖ 6. binyılın ikinci yarısı ile MÖ 5. binyılın ilk yarısına tarihlendirmenin yerinde olacağını düşünüyoruz.

Ziyaret edilen diğer bir alan Manastır Mevkii'nde yer alan ve Çakmaktepe olarak bilinen eski cıva madeni arazisidir (22 numaralı alan). Cıva madeni için açılan galerilerde yassı balta, çanak çömlek ve çeşitli prehistorik malzemeye rastlanması üzerine, bu alanda 1949 yılında Hamit Koşay ve Hakkı Gültekin 10 günlük bir kazı çalışması gerçekleştirmiştir. Bu çalışmalar sırasında Kalkolitik Dönem'e ait el yapımı ve kaba görümlü çanak çömlek parçaları ile çok sayıda kemik alet, sürtme taş alet, yontma taş alet ve taş çekiçler bulunmuştur⁹. Günümüzde

⁸ Uhri, Öz ve Gülbay 2010: 17.

⁹ Koşay ve Gültekin 1949.

arkeolojik buluntuların ortaya çıktığı galerileri tespit etmek mümkün değildir. Çevrede yaptığımız yürüyüş sırasında herhangi bir prehistorik malzemeye rastlamadık; ancak ileride galerilerin içine gerekli güvenlik önlemleri alınarak girmek uygun görülmektedir.

İzmir-Mordoğan Karayolu (Taş Ocakları Mevkii)

İzmir-Mordoğan karayolu üzerinde, Mordoğan yönüne doğru giderken “Arkeologlar Kooperatifi” geçildikten sonra görülen sarp, kireçtaşı kayalıklar üzerinde mağara girişleri görülmüş ve bu alanda yüzey araştırması yapılmasına karar verilmiştir. Yoğun eğimli, yer yer sıkı makilik ve çamlık arazi üzerindeki patikalar takip edilerek kireçtaşı kayalıklara doğru tırmanış gerçekleştirildi. İlk olarak, doğal bir tatlı su kaynağı üzerine Geç Osmanlı- Erken Cumhuriyet Dönemi’nde inşa edilmiş ve günümüzde halen kullanım gören bir çeşme belgelenmiştir. Moloz taşlarla örülmüş çeşmenin üç adet yalağı bulunmaktadır (20 numaralı alan). Rastladığımız bir çoban bu alanın “Mersin Çukuru” olarak bilindiğini ifade etmiştir. Çeşmenin çevresinde az sayıda yeşil sırlı Osmanlı seramiği gözlenmiştir.

Bu noktadan gözüken sarp kayalıkların altındaki “Kayadibi” olarak bilinen alandaki mağarayı ziyaret ettik. Tepeden büyük kütleler halinde kopmuş olan kayalarla kaplı yamaçlardan ilerleyerek mağaraya ulaşmak mümkün oldu. Mağaranın halen çobanlar ve avcılar tarafından kısa süreli barınma amaçlı kullanıldığı, içinde yakılan ateşlerden ve mağara duvarlarındaki islerden anlaşılmaktadır. Mağara tek gözlüdür, ana kayanın içine doğru yaklaşık 5-6 metre girinti yapmaktadır. Mağara tabanında kalın bir kül tabakası bulunmaktadır. Ziyaret sırasında herhangi bir arkeolojik buluntuya rastlanmamıştır.

Kayadibi Mağarası’nın güneyinde kalan tepe ve kayalık üzerindeki mağaralar ziyaret edilmek istenmiştir. Tepe üzerinde güneye bakan yamaçlarda birbirine paralel ve belli aralıklarla çok sayıda eski teras duvarı görülmüştür. Bir alanda körfezin her iki tarafını da gören stratejik bir noktada iki adet yapı kalıntısı göze çarpar. Bu alanda 30 metre uzunluğunda KB-GD uzantılı bir duvar görülmüştür (30 numaralı alan).

Kireçtaşı kayalıkların altındaki anayola bitişik kalan çamlık alanda 0.3 hektarlık bir alana yayılmış olarak prehistorik döneme ait dağınık bir buluntu yeri keşfedilmiştir (31 numaralı alan). Alandaki buluntuların tamamı yontma taş aletlerden oluşur. Yüzeyde görülen toplam 116 parça arazide ön değerlendirmeye tabi tutulmuştur (Resim: 5). Beyaz patinalı yontma taş parçaların kahverengi ve siyah çakmaktaşıdan üretildiği görülmüştür. Söz konusu parçalar, çok sayıda düzeltisiz yonga, düzeltili alet ve çekirdekten oluşmaktadır. Bulunan aletler arasında mikro yonga çekirdeği, mikro dilgicik çekirdeği ve mikro yongaların önemli bir yer tutması; ayrıca teknolojinin ne Paleolitik ne de Neolitik Dönem endüstrileriyle benzeşmesi nedeniyle bu alandaki malzemenin MÖ 9. ve 8. binyıllarda bölgede yaşamış avcı-toplayıcı gruplara ait kalıntılar olduğu kanısındayız. Yonga bazlı mikrolitik özellikler gösteren bu endüstri, Ege'deki çeşitli buluntu alanlarından bilinen ve Kozłowski ve Kaczanowska'nın "Erken Holosen Ege Adaları Geleneği" olarak tanımladığı¹⁰ süreç içinde değerlendirilebilir. Daha net bulgulara erişmek için bu alandaki çalışmalara önümüzdeki sezonlarda devam edilecektir.

Aşağı Ovacık Köyü Çevresi

Arazide yer alan polyeler ve verimli tarım arazileri nedeniyle arkeolojik bakımdan incelediğimiz alanlardan biri Aşağı Ovacık köyü çevresidir. Bu alanda bir adet 20. yüzyıl başlarına ait çiftlik evi kalıntısıyla, terk edilmiş köye ait evler tespit edilmiştir (23 ve 24 numaralı alanlar). Köydeki konutların hemen hepsi aynı plana sahip gözükmemektedir. Evler iki odalı, dikdörtgen ve doğu cephelerinde sundurma bulundurur. Köy, tepenin güney yamacına, ova seviyesinin üzerine kurulmuştur. Denizden yüksekliği 305 metre olarak ölçülen köyün Eski Ovacık köyü olduğu önerilebilir.

Yeni Liman Çevresi

Yeni Liman'ın 1-2 km kadar kuzeybatısında daha önceden sistematik olmayan ziyaretlerle arkeolojik alan olarak tespit edilmiş olan Kömür Burnu çevresinde ilk olarak sistematik bir tarama yapıldı. Kömür Burnu üzerindeki denize doğru yükselen

¹⁰ Kozłowski ve Kaczanowska 2009.

ve uzanan tepeliğin doğusunda, tepenin güneye bakan yamacı üzerinde ve batısında yoğun olarak farklı dönemlere ait arkeolojik malzemeler tespit edilmiştir.

25 numaralı buluntu alanı olarak tanımlanan ve şu anda anız ve zeytinlik olarak kullanılan bir tarım arazisinde dağınık olarak yüzeyde prehistorik ve Antik Dönem'e ait seramikler bulunmuştur. Yaklaşık 20 metre çapındaki bu alanda yaptığımız yoğun tarama sırasında 150'ye yakın çanak çömlek parçasına ek olarak, az sayıda bazalttan ve çakmaktaşıdan üretilme düzeltili yontma taş aletlere rastlanmıştır. Çanak çömlekler içinde el yapımı bir grup, pişme özelliği, yüzey işlemleri ve form açısından Erken Tunç Çağı'na tarihlendirilebilir.

26 numaralı buluntu alanı, denize doğru uzanan, 31 metre yüksekliğindeki doğal bir tepenin güney yamacı üzerinde keşfedilmiştir. Bu yamacın yüzeyi yoğun olarak makilikle kaplı olduğu için bu alanda yalnızca patikalar takip edilerek yürünmüştür. Yüzey görünürlüğü düşük olmasına rağmen, tarama sonucunda yüzeyde 208 çanak çömlek parçası, 47 yontma taş alet ve 4 adet sürtme taş obje bulunmuştur (Resim: 6). Çanak çömlek parçaları homojen özellik göstermekte olup hepsi mal grubu ve morfolojik özelliklerine dayanarak MÖ 7. binyılın sonu-6. binyılın başına tarihlenebilir. Çanak çömlekler, el yapımı, bol saman ve kum katkılı, orta pişirimli ve kırmızı astarlıdır. Yüzeyler düzeltilmiş ve hafifçe açkılanmış olsa da, yüzey üzerinde parlak ve kaliteli açkı gözükmez. Alanda çok sayıda bazalt ve çakmaktaşı yongalar da tespit edilmiştir. Bunlara ek olarak, iki adet iyi korunmuş durumda yassı balta ile bir adet öğütme taşı ve vurgaç bulunmuştur. Bu alandaki arkeolojik malzeme İzmir çevresindeki Ulucak, Yeşilova, Ege Gübre ve Çukuriçi gibi Neolitik Dönem yerleşmelerinin MÖ 7. binyılın sonu ile 6. binyılın başı arasındaki tabakalarda bulunan arkeolojik malzemeyle güçlü benzerlikler göstermektedir.

Neolitik Dönem buluntularıyla aynı alanda iyi korunmuş durumda bir adet andezit çekirdek bulunmuştur. Çekirdeğin dairesel çıkarımlarla işlendiği, tek bir platforma sahip olduğu ve yanıl kenarında kabuğu bulunduğu gözlenmiştir (Resim: 7). Tipolojik, teknolojik ve hammadde özellikleri göz önüne alındığında çekirdeğin Levallois işleyimi gösterdiği ve Orta Paleolitik Dönem'e tarihlendirilmesi gerektiği önerilebilir. Bu buluntu Çeşme Müzesi'ne envanterlik eser olarak teslim edilmiştir.

27 numaralı buluntu alanı, daha önceden literatürde bilinen *tholos* formundaki mezarlara aittir¹¹. Yerel kireç taşı bloklarından inşa edildiği bilinen mezarları yoğun bitki örtüsü nedeniyle yeniden lokalize etmek oldukça güçtür. Tespit edilen, iyi korunmuş durumdaki bir mezarın çapı yaklaşık 3 metre ve girişi 71 cm olarak ölçülmüştür. Söz konusu mezar tipine ve çevresinde daha önceden bulunan seramiklere dayanarak burada olasılıkla Geç Hellas IIIA-C Dönemine ait Miken tipi mezarlar olabileceği önerilmektedir. İleriki yıllarda bu alan tekrar ziyaret edilerek daha fazla bilgi edinilmeye çalışılacaktır.

28 numaralı alanda denizden 32 metre yükseklikteki tepenin doğuya bakan yamacı üzerinde çok sayıda ufalanmış kumtaşı ve andezit parçaları görülmüştür. Andezit ana kaya, yüzeyden rahatlıkla takip edilebilmektedir. Alandaki bu volkanik taşın hammadde kaynağı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bunu gösteren en önemli bulgu yüzeyde bulduğumuz koyu gri renkli andezitten üretilmiş ikiyüzeyle bir alettir. Aletin uzunluğu 11.7 cm, genişliği 7.4 cm ve kalınlığı 5.8 cm olarak ölçülmüştür. Hammadde seçimi, boyut ve teknoloji bakımından şüphe bırakmayacak şekilde Alt Paleolitik Dönem'e ait olan bu aletin dorsal ve ventral yüzeyden işlendiği, distal kenarında korteks bulunduğu ve sert vurgaç kullanarak üretildiği gözlenmiştir (Resim: 8). İzmir çevresinde şimdiye kadar bilinen ve Kansu tarafından yayınlanmış olan¹² iki adet ikiyüzeyle alete böylece bir üçüncüsü eklenmiştir. Ayrıca bu bulgu, Karaburun ilçesi sınırları içinde Alt Paleolitik Dönem'e ait ilk arkeolojik bulgu olarak kayıtlara girmiştir. Buluntunun sağlamlığı ve önemi nedeniyle, bu ikiyüzeyle alet Çeşme Müzesi'ne envanterlik eser olarak teslim edilmiştir.

29 numaralı buluntu yeri, Kömür Burnu çevresinde belgelediğimiz son arkeolojik kalıntı bir çeşmeye aittir. Tek cepheli, dikdörtgen prizma gövdeli çeşme, kemerli bir nişe sahiptir. İnşa malzemesi ve formu dikkate alınarak 19. yüzyıla tarihlenmektedir. Mimari öğenin çevresinde başka bir arkeolojik buluntuya rastlanmamıştır.

¹¹ Keil 1910; 1912; Uhri, Öz ve Gülbay 2010: 18-19.

¹² Kansu 1963; 1969.

TEŞEKKÜR

Karaburun Arkeolojik Yüzey Araştırması, Ege Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Şube Müdürlüğü (2015-EDB-005), Groningen Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü ve Karaburun Belediyesi tarafından desteklenmektedir. Değerli yardımları nedeniyle Chris Roosevelt, Pınar N. Özgüner, Mehmet Doğan, Sinan Ünlüsoy, İsmail Baykara, Didem Turan ve Mert Külekçioğlu'na teşekkürü borç biliriz.

KAYNAKÇA

Alcock, S. E. ve J. F. Cherry (2004) *Side-by-side survey. Comparative Regional studies in the Mediterranean World*. Oxford: Oxbow Books.

Arcan, B. 2012 Early Bronze Age Daggers in Central Anatolia. Bilkent University, Department of Archaeology, Unpublished MA Thesis.

Bevan, A. ve J. Conolly (2013) *Mediterranean Islands, Fragile Communities and Persistent Landscapes: Antikythera in Long-term Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bittel, K. (1939-1941) "Ein Gräberfeld der Yortan-Kultur bei Babaköy" *Archiv für Orientforschung* 13: 1-31.

Cherry, J. F., J. L. Davis ve E. Mantzourani (1991) *Landscape Archaeology as Long-Term History. Northern Keos in the Cycladic Islands from earliest settlement until modern times*. Los Angeles. Monumenta Archaeologica 16. Institute of Archaeology. UCLA

Efe, T. ve E. Fidan 2006 "Pre-Middle Bronze Age Metal Objects from Inland Western Anatolia: A Typological and Chronological Evaluation" *Anatolia Antiqua* 14: 15-43.

Erdoğan, B., D. Altın, T. Güngör ve S. Özer 1990 "Karaburun Yarımadasının Stratigrafisi" *MTA Dergisi* 111: 1-23.

Işık, Ş. 2012 *Karaburun Yarımadası'nın Tarihsel Coğrafyası*. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.

Kansu, Ş. A. (1963) "Ege (İzmir) Alt Paleolitigine Ait İlk Not" *Belleten* 27/107: 485-490.

Kansu, Ş. A. (1969) "İzmir Dolaylarında Bulunan İkinci Bir Alt Paleolitik Alete Ait Not" *Belleten* 33/129: 79-80.

Keil J. (1910) "Forschungen in der Erythraia I: 1 Die Mimashalbinsel 2. Inschriften" *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien* 13: 5-74

Keil, J. (1912) "Forschungen in der Erythraia II." *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien* 15: 49-76.

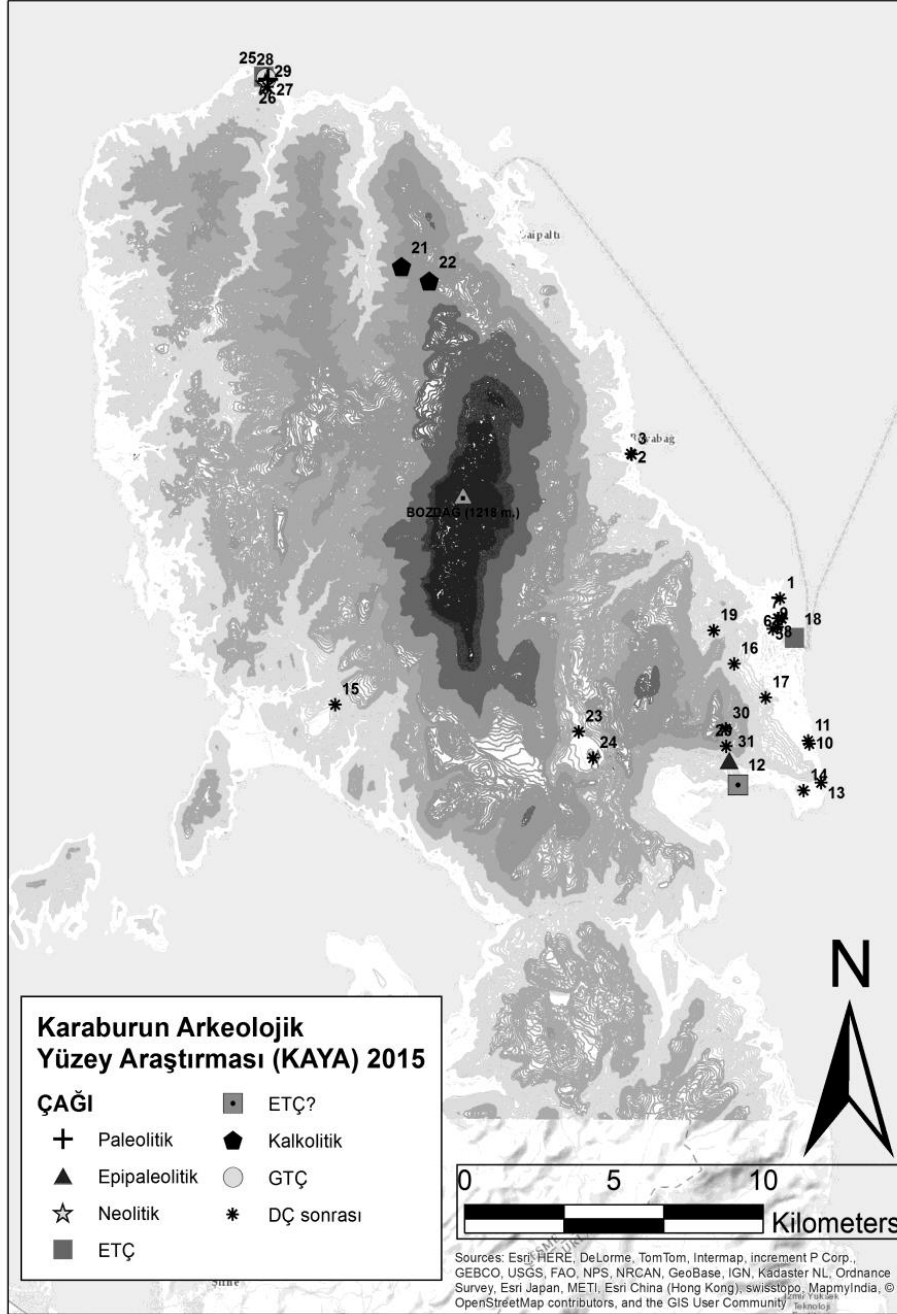
Koşay, H. ve Gültekin H. (1949) Karaburun (İzmir) Çakmak Civa Madeninde Öntarih Buluntuları. *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi* V: 16-25.

Kozłowski j. K. and Kaczanowska M., 2009. The Mesolithic of the Aegean Basin: how to interpret the pre-Neolithic settlement of the Aegean island and its role in the Neolithization of south-eastern Europe. In: J.J. SHEAN and D.E. LIEBERMAN (Eds.), *Transitions in Prehistory*. Oxbow, p. 357-384.

Roosevelt, C. H., & Luke, C. (2008). "Central Lydia Archaeological Survey: 2006 Results," *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 25.3: 305-326.

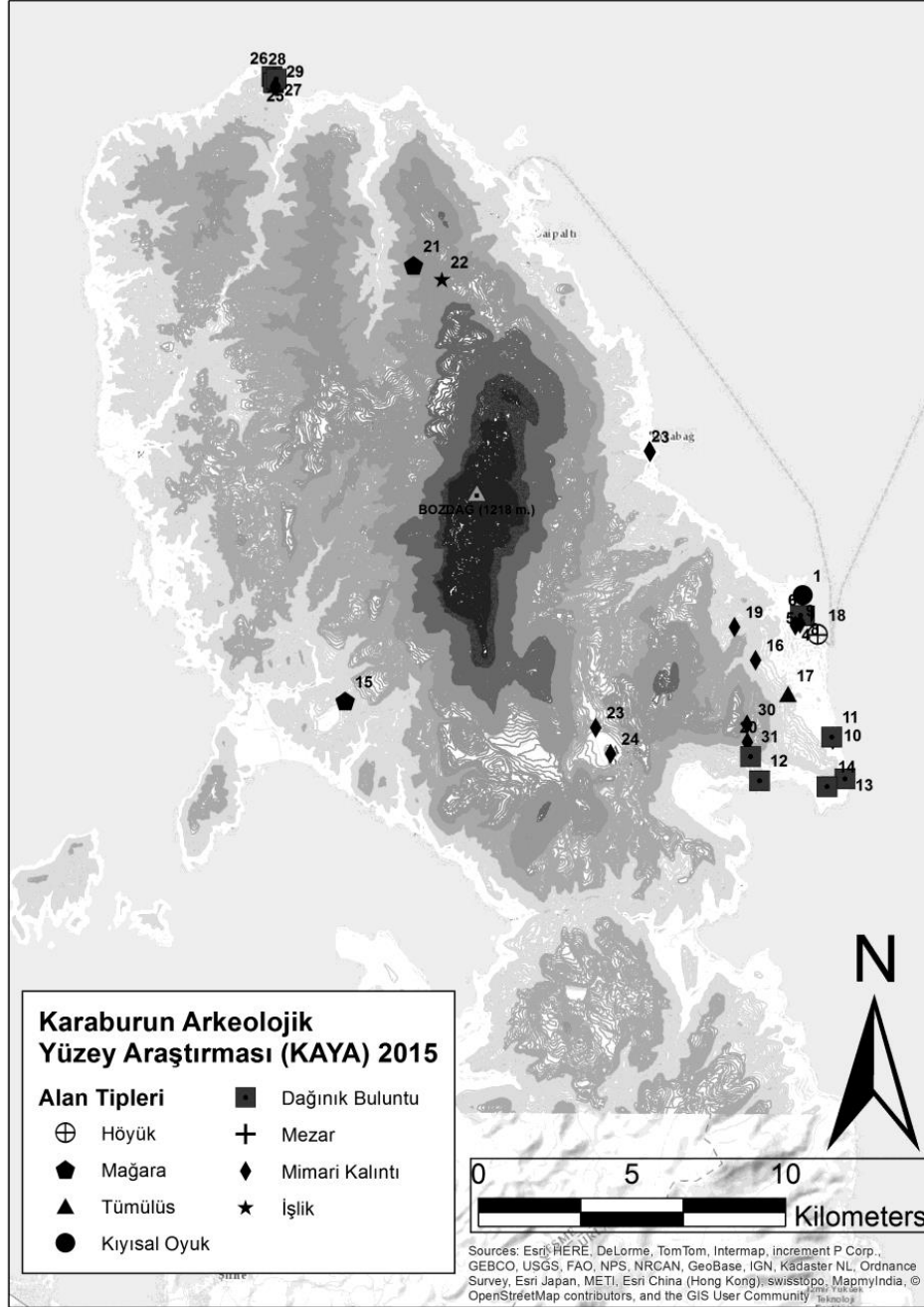
Roosevelt, C. H., & Luke, C. (2009). "Central Lydia Archaeological Survey: 2007 Results" *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 26.2: 433-450.

Uhri, A., Öz, A. K. ve Gülbay, O. (2010) "Karaburun/Mimas Yarımadası Araştırmaları" *Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi* XV: 15-26.

Harita : 1

168.....

Harita : 2

Resim : 1

Resim : 2

170.....

Resim : 3

Resim :4

Resim :5

Resim : 6

172.....

Resim :7

Resim : 8

174.....